

İmam Maturidi Nin Akaid Kitabı

– Mustafa ESER · 11 Ocak 2021

İMAMI MATURİDİ'NİN AKAİD KİTABI

Bu "Akaid Risalesi", Peygamberin ve arkadaşlarının yolunu güdenlerin (Ehl-i Sünnet vel-Cemaatın) başkanı, İslam dininin hükümlerini açıklayan. Müslümanların öğütçüsü, bilgin önder, Şeyh Ebu Mansur-î Maturidi'ye mensuptur. Allah onu rahmet deryasına daldırsın ve büyüğümüz Muhammed hasretlerine, arkadaşlarına ve ona uyan bütün Müslümanlara esenlikler versin!

I- Bilim meselesi:

Bilim husule getiren araçlar üçtür: Bunlar sağduyu, veya duyu organları, doğru düşünen akıl, özü sözü doğru, aldatmaz insanların verdikleri haberlerdir. Sofistler bilim husule gelmez derler. Zira bilgi veren araçların hükümleri birbirini bozar. Bunlardan duyular dayanmak doğru olmaz, çünkü şaşkınlık olan kimseler bir şeyi iki görür. Akla da dayanılmaz, zira akıl ile yapılan uslamlama(İstidlal) yanlış da olur doğru da. Haberler ise bazan doğru bazan da yanlış çıkmaktadır. Biz bu görüşe şöyle cevap veririz: duyu organları, bilgi verir denilince bundan sağ duyuları, hastalıklı olmayanları kastediyoruz; sizin söylediğiniz söz ise bozuk olan bir duyu organına dayanıyor. Akla gelince bundan maksat da olgun bir akıldır. Haber ise, yanılmadan korunmuş olan Peygamber'in sözleri ve bir çok kimseler tarafından söz birliği halde verilmiş(tevatürle sabit) olanlardır.

2- Alemin sâni:

(Bu evrenin başlangıcı ve sonu olmayan (ebedi=kadim) bir yapıcısı var.)

Bu alem sonradan yapılmadır. Zira araştırılacak olursa, âlemdeki şeylerin ayınlara ve arazlara ayrılmış olduğu görülür. (Ayın: (çoğulu ayan) yer işgal eden şeylerin zatı" kendisi" demektir. (Araz:(çoğulu âraz) o zatın üzerindeki sonradan gelme vasıflardır.) Araz olanlar sonradan değildir. Zira araz var değil iken sonradan olan şeye denir, buluta, havada yok iken sonradan geldiği için Arap dilinde "arız" denilmesi de bundandır. Ayınlar ise bunlarsız bulunamaz. Bunlar birbirinden ayrılmadıkları ve biri bulunmadan diğeri bulunamayacağı ve bu yüzden var olmada ikisi ortak olduğu için bunlar da onlarla beraber sonradan olmadıkları. Bu suretle âyandan ve arazdan yapılmış olan evren'in sonradan olma olduğu belli olunca onun diğeri bir varlığın var etmesiyle sonradan olma olduğu da sabit olur.

Bu evrenin bir yapıcısı olduğu sabit olunca da bu yapanın(ebedi) başlangıcı ve sonu olmayan bir varlık olması gerekir. Zira bu yapıcı, başlangıcı ve sonu olmayan bir varlık olmazsa, o da sonradan olma olacaktır. Sonradan olanın ise, hiç şüphe yok ki diğeri bir yapıcısı olacak, bu suretle sonsuzluğa kadar yaratıcılar sürüp gidecek(teselsül) dir. Bu ise gerçek gerçek olmayan bir şey(batıl) dir. (Bu tarza hudus delili denir. Bu delil illiyet kanununa bağlıdır. Hiçbir şey sebepsiz olamaz, bu sebeplerinde bir başlangıcı

olmak lazımdır) Şu halde başlangıcı ve sonu olmayan ebedi bir yapıcı vardır.

Tabiat filozoflarına(dehrilere-natüralistler) göre bu evren başlangıcı olmayan bir balçık(tiyneti kadime, ebedi asıl) tan yapılmıştır ki bu da ilk madde(heyula) dır. Zira hiç bir asıl olmaksızın bir şeyin yapılması, onlara göre, olabilir bir şey değil(muhal) dir.(Bu sözler Allahı inkar demek değildir. Hudus delilini kabul etmemek ve imkan deliline gitmektir. İmkan delili Allahın varlığını ispat eder, fakat bu alemin kadim olduğunu da kabul eder; bu takdirde ise tercihin manası değişir.)

3- Allah Bir'dir:

Şimdi bu başlangıcı ve sonu olmayan, yoktan var ediciye gelelim, bu var edici muhakkak ki Bir'dir. Eğer iki olsaydı bu iki yaratıcı, evrendeki varlıkları yaratmakta ya birleşmiş, uyuşmuş olurdu, bu uyuşma ise ikisinin de yalnız yapamamalarından veya biri yapar, diğeri yapamaz olmasından ileri gelirdi, çünkü hürriyeti elinde olan ve kendine güvenen bir varlık zora gelmedikçe veya sıkıntıya düşmedikçe diğeri biri ile birleşip yardımlaşmak ihtiyacını duymaz; yahut ta birleşmemiş, uyuşmamış olurdu, bu surette ikisinin ya dileklerinin yerine gelmesi gerekirdi, bir işte birbirine uymayan dileklerin birden husule gelmesi ise olur şey değildir; yahut da her ikisinin dileği yerine gelmezdi, bu ise yetersizliktir, yetersiz olanların ise Yaratıcı(Rab) olmaya salahiyetleri yoktur. Bu düşünce vetiresi (Bu şekilde tasvir edilen vahdaniyet deliline mantık'ta " taksim-i mükassim" denir. Kıyasın bu şeklinde bütün ihtimaller ileri sürülür, her ihtimal birer birer delillerle çürütülür, bu suretle diğeri iddialar reddedilince aksi dava ispatlanmış olur ki bu tarzın en meşhur misali burada ki dir. Bu delilin Kuran ayetindeki ifadesine " Burhan-ı tamanu denir.) Allahın Kur'an'daki şu " Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, yer de gök de fesada uğradı. (Enbiya 22) ayetinden alınmıştır.

Mecusiler, bu evrenin iki yaratıcısı vardır, birisi iyilikleri yaratan ve iyilik kaynağı olan Yezdan'dır, öteki ise kötülükleri yaratan ve kötülük kaynağı olan Ehremen'dir; kötülüklerin yaratıcısı, aşağılığa düşkün olduğu için kötülükler Yezdan'a nispet edilemez, derler. Biz bunlara şöyle cevap veririz: kötülükleri yaratanın yaratmasında, eğer en aşağı, zalimleri yere sermek gibi hikmetler olmasaydı, o zaman ona işini çevirmeye yetkisiz, aşağılığa düşkün denirdi. Halbuki yaratanın her işinde hikmeti vardır, bu yüzden kötülükler için ayrı bir yaratıcı gerekmez.

4- Allah maddi bir varlık değildir:

Yaratıcının kendisi araz da değildir cevher de. Zira cevherler bileşik şeylerin özü(dayanağı) dır. O, ne hariçte bir işlem ile hakiki olarak ne de zihinde hayali olarak parçalanmayan bir cüz(cüz'ü la yetecezza) dır ve şöyle tarif olunur: cevher biri gidip yerine başkası gelmek suretiyle birbirine zıd olan sıfatları kabile elverişli ve kendi kendine yeterli bir şeydir. Yaratıcının kendisinde böyle bileşik şeylerin birleşmesi ve böyle sonradan olma şeylere ve arazlara dayanak (mahal) olması ise olabilir şey değildir. Yaratıcının cisim olması düşünülemez, zira cisim iki veya üç cevherin bir araya gelip birleşmesinden var olur.

5- İsim ile müsemma:

Allahın adı ile kendisi (ibadet edilmek bakımından olacak) aynı şeydir. Zir Kur'an-ı Kerim'de " Rabbinin adını kutla, ismini tesbih et" (Âla 1) buyrulmuştur. Eğer Aallahın adı kendinden başka bir şey olsaydı bu ayet Allah'tan başka bir şeye ibadet edilmesini emretmiş olurdu. Böyle bir şey olamayacağı için ad ile adlanan aynı şeydir.(Bundan maksat Allah adının, hissin de aklın da aracılığına muhtaç olmadan Allahın zatını ifade ettiğini anlatmaktır.

Bazıları Allah'ın adı, zatından ayrı bir şeydir, zira Allah Kur'an-ı Kerim'de : Allah'ın bir çok güzel adları vardır(Haşr 22) buyurmuştur. Eğer ad, adlandırılanla aynı olsa idi, Allah'ın bir çok adları olduğuna göre, zatının da çok sayıda olması gerekirdi, derler.

Biz bunlara şöyle cevap veririz: ayetteki Allahın güzel adları vardır sözü adlandırmak bakımındandır. Bu sebeple adlardan bazılarının diğerlerine üstünlüğü yoktur, zira adlanan birdir; İsm-i Azam'dan maksat, Allah adını zikretme sevabının daha ziyade olduğunu ifade etmektir.

6- Allahın görünmesi:

Allah, ahirette görülür, zira vardır, her var olanın görülmesi ise mümkündür. Var olanlardan görülmeyen şeyler varsa da bunların görülmemesi Allah'ın kanunları onları görmemize elverişli yapmamış olmasından ileri gelmektedir. Hz. Peygamber: "Siz Rabbinizi, Bedir gecesinde ayı gördüğünüz gibi apaçık göreceksiniz", buyurmuştur. Mutezile ve Hariciler; Allah görülmez zira Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de " Gözler(basar) onu idrak etmez." (Enam 103) buyurmuştur, derler. Biz bunlara şu cevabı veririz: evet biz de Allah idrak olunmaz deriz: zira idrak bir şeye etrafıyla vakıf olmaktır. Lakin biz Allah görülür diyoruz(yani ihsas, idrakten başkadır.) Onlar yine diyorlar ki, görmek vasıta ile ve alet ile, bunun içinde karşılaşmak, yüz yüze gelmek, arada mesafe olmak, hepsini veya .ir kısmını görmek gibi şartlar vardır. Bizde onlara Allahın görme ve bilim sıfatlarını ileri sürerek vasıta ile görmenin bâtil olduğu cevabını veririz; zira Allah bizi mesafesiz ve cihetsiz görür ve yüzyüze gelmedin ve mesafe olmadan bilir;Musa Peygamberin Allah'ı görmek istemesi de Allah'ı görmenin caiz olduğuna delildir.

Eğer onlar bize karşı: Allah talânın " Len terani" (Araf 143) " sen beni göremezsin" ayetini Allah'ın ebediyen görülemeyeceğini delil olarak, bu ayette "len" kelimesi" Ebedi olarak" manasınadır diye ileri sürecek olurlarsa, biz de kendilerine "len" ebedi olarak manasını ifade ettiği gibi " belli bir vakitte" manasını da ifade eder, nitekim kafırlar hakkında Kur'an-ı Kerim'de "Len yetemennevhu ebeden"(Bakara 95) " Onlar ölümü asla temenni edemezler" buyrulmuştur. Halbu ki onlar ahirette ölümü temenni edeceklerdir. Bu ayette "len" görülüyor ki" muvakkat zaman" manasınadır, cevabını veririz. Bunlar Allah'ın " O gün bazı yüzler şenlenir ve Rablarına nazar eder" (kıyamet 22) ayetindeki " nazar eder" kelimesini tevil ile intizar ederler manasınadır, derler. (Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme-TDK) Biz de: intizar bir meşakkattir. Cennet ise meşakkat yeri değildir. Bundan başka "Allah'a bakıyorlar" "İlla Rabbiha nazire" (Kıyamet 23) ayetindeki nazar kelimesi ila harfiyle beraberdir. Nazar kelimesi "ila" harfiyle sıılanınca, ancak gözle görmek manasına gelir, deriz.

7- Allah'ın sıfatları:

Allah'ın sıfatları zatının aynı da değildir, gayrı da; bir şeyin rengi o şeyin kendisi ve başkası olmadığı gibi. Bu sıfatlar ister fiil sıfatlarından, ister zat sıfatlarından olsun hiç biri(sonradan olma) hadis değildir. Kaderiyye ve Eşariyye mezheplerinde olanlar Allah'ın diriltmek, öldürtmek gibi fiil sıfatları hadistir ve zatının gayrıdır, derler. Bunlara göre: fiil sıfatları, yapmak(tekvin) den ibarettir. Yapmak ise yapandan başkadır, zira mektup ancak yazmak ile yazılmış olur.(Eş'arilere göre yapmak(tekvin) yapılan şeyin kendisidir. Mektup yazmak ile yazılmıştır. Yani fiil failin değil mef'ulün sıfatıdır. Maturidilere göre yapmak,yapanın sıfatıdır, yapılanın değil. Tekvin sıfatının , birincilere göre hadis, ikincilere göre ezeli olması bu anlayış farkından ileri gelir. Birincilere göre sıfatların hadis olması, Allahın hadisata mahal olmasını ve sonradan Allah'ın bu sıfatlarla değişmiş olmasını icap ettirir. Zira bunlar taallûklardan ibarettir, derler. İkincilere göre fiil sıfatlarının kadim olması hadisatın(kadim) ebedi olmasını ve ezelde Allah'ın fiillerle değişmesini icap etmez, zira değişme mahluktur, fiil iradenin taallukuna bağlıdır, Allah iradesinde muhtar(dilediğini yapıcı) dır derler.

Bu mebde'den(Başlangıç, kendisinden başlanılan ve gidilen hareket noktası, kendisine dayanılan (mevkufun aleyh) veyahut zihinde ya da hariçte önce olan şey. Mebde (ARAPÇA) fiilinden türemiş bir isimdir. Çoğulu mebadi (ARAPÇA)dir. Türkçeye ilke, esas, temel ve prensip olarak terceme edilir.) hareketle bunlar, Allah(halk ile halık) yaratmakla yaratıcı olur derler. Biz ise ezeli yaratıcı olarak Halık'tır. Nasıl ki zat sıfatlarında da Allah Alim'dir, ezeli olarak bilici'dir, zira yazan, yazmasa da yine yazıcıdır, deriz. Zat sıfatları: Celâl, Kibriya, Kudret, İlim, Semi, Basar ve Kelam(yücelik, ululuk, güçlülük, bilginlik, işidicilik, görücülük ve söyleyicilik sıfatları) dır. Bunlardan maadası ise fiil sıfatlarıdır.

8- Kur'an ezeliidir:

Kur'an Allah kelimidir. Allah'ınkelamı zatı ile kaim, ezeli bir sıfattır. Harf ve ses cinsinden değildir. O, Birdir, bölünmez(tecezzi etmez), Arapça da değildir, Süryanice de. Şu kadar ki insanlar, bir olan Kur'an'ı değişik ibarelerle okurlar; nitekim Allah'ın zatı türlü adlarla keza zat sıfatlarından olan hayat, irade , beka sıfatları türlü, türlü ibarelerle dile getirilmiştir. (Burada müellif Kur'an'ın muhtelif dillerle okunacağını açıklıyor. Kur'an harf ve ses cinsinden değildir... Allah kelamının da Allah'ın ezeli sıfatı ve ve onunla kaim bir mana olması bakımından lafızlardan ibaret olması caiz olamaz, dillerin ve ibarelerin ayrılığı, onun birliğine zarar vermez. Maturidi'nin bu görüşü, Ebu Hanife'nin koyduğu esaslara dayanmaktadır.) Eş'ariler, Mushafta olanlar Allah kelamı değildir, Allah kelamının ibaresi(tabir veya ifadesi) dir, zira Allah'ın kelamı bir sıfattır, sıfat ise mesuftan ayrılmaz, derler. Biz ise Mushaf'ta olanlar Allah'ın kelamıdır, lakin harfler ve sesler mahluktur, deriz. Ancak Allah'ın kelamı Mushaf'a hulul etmiştir demiyoruz ki, sıfat mevsuftan ayrılmaz sözüne yer olsun. Hem de Allah'ın ilmi ile malum olan bir şey için, Allah'ın ilim sıfatı, Allah'tan ayrıldı da maluma girdi, denilebilir mi?

9- "Allah arş üzerinde" âyetinin manası:

Müşebbihe ile Kerramiye mezheplerinde olanlar Allah, yüksek bir yerleşme manasına, arş üzerindedir ve bizim bildiğimiz cisimler gibi değil ama yine cisimdir, zira Cenab- Allah” Rahman arş üzerine istiva etti”(Taha 5) buyuruyor, diyorlar. Bu anlayışı, biz istivanın manası, istila etmek(kaplamak)dır diye cevaplandırırız. Allah cisimdir, demelerini de Cenab-ı Allah’ın Kur’an’daki Hiçbir şey ona benzemez âyetine dayanarak reddederiz. “ onn misli gibi bir şey yoktur.”(Şura 11) âyetindeki (k) teşbih edatı, ziynet için, ziyade olarak gelmiştir. O’nun benzeri yok demektir. Eğer onlar Allah’a eşya gibi olmayan şeydir, deniliyor da, cisimler gibi olmayan cisimdir, niye denilmesin, derlerse, kendilerine şey olmak var olmaktan ibarettir, cisim olmak böyle değildir, cevabını veririz. İşte bundan dolayı Mutezile’ye muhalif olarak biz, yok olan(ma’dum), şey değildir,deriz. Peki iyi ama diyecekler, Cenab/ı Allah “ ben ellerimle yarattım”(sad 75) diyor; buna karşı da Kur’an ‘da Allah’ın el, yüz, göz, ayak sıfatları kudret manasınadır, cevabını veririz.

Mutezile ve Kaderiyye, Allah her yerde(mekanda) dır, zira Cenab-Allah, Kur’an’da “ Gökte ilah olan O’dur yerde ilah olan O’dur.”(Zuhruf 84) buyurmuştur, diyorlar. Bunlara da bu âyetten maksat, uluhiyetin her yere nüfuzu olduğudur, yoksa bu dediğiniz, Allah’ın yırtıcı hayvanatın ve haşaratın içinde olması davasına kadar gider, cevabını veririz.

Bizim bu meselede tuttuğumuz yol, Allah’ın arş üzerinde olmasının manası yüksek bir mekandadır, demek değil, yüksek azameti ile arşı kaplamıştır, demektir. Nitekim Ebu Hanife hazretleri, biz Allah’ı yüksekte düşünürüz aşağıda değil, demiştir. Keza Peygamber hazretleri, bir cariyeye” sen mü’min misin ? Diye sorduğunda oda evet dedi, sonra “ o halde Allah nerede? Deyince kadın göğü işaret etti, bunun üzerine Peygamber “ bunu azat et bu mü’mindir “ buyurdu.

10- İnsan hürriyeti (Ef’al-i İbad) meselesi

İnsanların yaptıkları işler, Allah’ın (halk’ı) yaptıklarıdır: beşer hürriyeti, irade ve fiil kudreti, insanların kendi ellerine verilmiş, tevfiz edilmiş değildir. Kaderiyye mezhebinde olanlar bu esasa muhaliftirler. Bunlar şu ayete dayanırlar.” Dileyen iman etsin, dileyen kafir olsun”(Kehf 29) Biz bunlara karşı: bu âyet korkutmak içindir, ihtiyarın kullara tevfiz edildiğini beyan için değildir; zira Cenab-ı Allah bu ayetin devamı olarak “ Zalimlere ateşi biz hazırladık(Kehf 29) buyurmuştur. Diğer bir ayette de “ Sizi ve sizin amellerinizi Allah yarattı” (Saffat 96) buyurmuştur, bu yüzden bu görüşünüz yerinde değildir, cevabını veririz.

İnsanların yaptıkları eğer halkı ile ise Allah niçin onları azaplandırıyor, denilecek olursa, şu cevap verilir; Sevaplanmak veya azap görmek, kişinin meydana gelen işe fiilini kullanmasından ötürüdür, meydana gelen asıl işten dolayı değildir; işlediğine göre ceza görmesi, iyilik yapmaya da kötülük yapmaya da elverişli olan gücünü harcadığı içindir, gücünü meydana getirdiğinden dolayı değil.(İnsanlar yaptıkları işlerde hür müdür, mecbur mudur? Eğer hür iseler bu hürriyet mutlak mıdır, mahdud mudur? Mecbur iseler, cebir Allahtan mıdır, cemiyyetten midir, psikolojik midir, tabiat kanunlarının icabı mıdır? Yoksa insan iradesinde müstakil değil Allah ile beraber mi? Veya irade veya ihtiyar insanın fiil Allahın mıdır? Bu fikirliru ayrı ayrı kabul edenler vardır.

Ehl-i Sünnetin üç nevi anlayışı vardır: Selef, insanlar iç yüzünde mecburdur, görünüşte hürdür , der.

Eş'ari insanlar iç yüzünde hürdür, görünüşte mecburdur, der. Buna mutavassıt cebir. Denir. Maturidi insan iç yüzünde de dış yüzünde de Allah'a bağlı olarak hürdür. Allah insan da fiil ile beraber her an kudret yaratır ve bununla insan fiile tesir eder. Sorumluluğun sebebi budur. Yani Mutezile'nin zannettiği gibi Allah insanları mutlak olarak koyuvermemiştir, onları kudretinin altında tutmaktadır, der. Mutasavvife, Allahın iradesiyle insanın iradesi aynı şeydir, insanın fiili Allahın fiilidir, Allahın iradesinden başka irade yoktur. İnsan mesuliyeti bir tecellidir, der....

Kur'an-ı Kerim'de hem "İnsan ne yaparsa kendi yapar" hem de "Allahın takdirinden çıkamaz" denilmekte ve beşer hürriyeti ile sorumluluğun birbirine bağlı olduğu ifade edilmektedir. Maturidinin yolu bu esası en güzel şekilde izah etmektedir.)

11- İnsan Gücü(Güç yeterliği) :

İnsanın iş görme gücü (istitaası) (İstita: Güç yetmesi, bir şeyi itaat altına almak demektir.) işten önce kendinde mevcut olmayıp, yaptığı işin her cüzü meydana gelirken onunla birlikte vücuda gelir. Kaderciler, insanın gücü fiilden evvel vardır, kişi onu istediği gibi kullanır diyorlar. Biz ise bu, Allahtan mustağni olmak, Allaha lüzum yok demektir ki sonu küfre varır, deriz.

12- Fiilin manası:

İnsanın fiili vardır. Dediğimiz zaman bu hakikat manasınadır, mecaz değildir. Cebriyye mezhebinde olanlar, kişinin fiili yoktur, ona hakitaten fiil vardır denemez, mecazen denir, derler. Halbuki bu Allahtan ümidi ve korkuyu kesmeye varır, sorumluluk fikrini ortadan kaldırır. İşte bunun için Ebu Hanife , bu iki anlayışın ortasını bulmuş ve halk Allahın fiilidir, bu ise(istitaayı) insan gücünü ihdas etmek, insana kudret ve irade vermektir; bu gücü kullanmak ise hakikat manasına insanın işidir, demiştir.

13- İstitaanın şümulü:

Eş'arilere göre: kötü iş işlemeye yeterli olan insan gücü, iyi işleri işlemeye yeterli değildir. Bu fikir açıkça cebirdir. Zira eğer insan gücü iyilikleri işlemeye yetkili değil ve insanların yaptıkları iyilikler Allahın eseri ise kişi fiilinde mecbur olmuş olur. Eş'ariler, kabul ettikleri bu fikirden hareket ederek, gücümüz yetmeyen bir şeyin Allah tarafından bize teklif edilmesini tecviz etmişlerdir. Biz onların sözünü de Kur'an-ı Kerim'deki " Allah kişiye gücü yettiği kadar teklif eder" (Bakara 286) âyetiyle reddederiz. Eğer onlar tarafından Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre Peygamber hazretlerinin " Yarabbi bize takatımız yetmeyen şeyleri yükleme" sözü ile dua etmesi küfür mü oluyor? Nitekim eğer Ya rabbi bize zulm etme dese idi, küfür olurdu denilecek olursa bu söze şu cevabı veririz: Peygamberin duası hafifletme yolu iledir. Takat-i nefi manada değildir. (Metinde ibare böyledir; lakin fikrin güzelce anlaşılması için ibarenin olması lazımdır: Yoksa takatımız yetmeyen bir şeyin yüklenmesini istememek demek değildir ki Allah'a yaraşmayan bir şeyi Allah'tan istemek nevinden olsun.) Nitekim Allah taâlânın şu:" Yarab! Bize ağır yükletme" (Bakara 286) ayetinde de mana böyledir.

14- İşlenen günahlarda Allah'ın meşiyeti ve rızası var mıdır?

İnsanların işledikleri günahlar Allahın iradesi, dilemesi, kazası, takdiri iledir. Rızası, muhabbeti ve emriyle değildir.(Elimizdeki yazma nüshada, günahlar Allah'ın iradesi, meşiyeti, kazası, kaderi, rızası, muhabbeti ve emri iledir, denilmiştir. Bu ibare yanlış olacaktır.(Ve rizaihi, la birizaihi) olmak lazımdır. Bu cihet İmam-ı Ebu Mansur'a nispet edilen “ Fıkıh-ı Ebsat” şerhinde, İmam Ebu Hanife'nin “ Vasiyet” kitabında ve sonradan bulduğumuz Gerede nüshasında(bak Metin) da böyledir. Aynı zamanda biraz aşağıda “ liyabüdüne” ayeti emrile tefsir edilmekte ve sonra daha aşağıda “ Allah küfrü diler, fakat emretmez”, “ Allah razı olduğu şeylerden değil, razı olmadığı şeylerden dolayı azap verir” denilmektedir. İbareyi bu suretle düzelttikten sonra bu konu üzerinde ayrıca durmak lazımdır.) Zira Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de “ Allah bir kimseyi sapıtmak isteyince onun göğsünü darlaştırır ve güçleştirir”(En'am 125) bir diğer ayette de “ Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz”(Dehr 31) buyurmuştur. Eğer günah işleme, kişinin meşiyeti, dileği ile olsaydı bu dileğin Allahın dileğine(meşiyetine) galebe etmesi lazım gelirdi ki böyle bir şey düşünülemez.

Mutezile diyor ki: Allah'ın meşiyeti yoktur. Zira Kur'an-ı Kerim'de “ Ben insanları ve cinleri ibadet etsinler diye yarattım” (Zariyat 56) buyuruluyor. Bu,ben onları küfür için yaratmadın demektir, binaenaleyh Allah küfrü irade etmemiş oluyor. Biz bu söze şu cevabı veririz: Bu ayet” Biz insanları ve cinleri kendilerine ibadeti emredebim diye yarattım” manasınadır, nitekim Allah onlara bunu emretmiştir de... Burada, “Allah kullarına zulm irade edici değildir” (mü'min 31) ayeti de delil olarak ileri sürülemez. Zira b ayet, Allah kullarına zulm etmesini irade etmez, demektir. Bunda ise hiç kimsenin diyeceği yoktur. Mutezile'nin günahlarından birisi de kişinin kendini sövmesidir, bu ise hafifliktir.(yani Allahın böyle bir kötülüğü dilemesi ona nasıl yaraşır) demesi de yerinde değildir. Zira biz buna, eğer Allahın iradesinden çıkmaya muktedir değil ise ilminden çıkmaya da muktedir değildir. Binaenaleyh bu özür olamaz. Şu halde Kur'an-ı Kerim'deki “ Başına gelen kötülük kendindedir”(Nisa 73) ayetinin manası nedir denilecek? Bunu cevabı şudur: kötülük, edebe riayeten ayrı olarak Allaha izafe edilemez. Nitekim Allaha, domuzları yaratan, diye hitap edilemez, fakat umumi bir ifade ile hayvanları yaratan, denilir. Kaldı ki Cenab-ı Allah “ Söyle her şey Allah tarafındandır” (nisa 78) buyurmuştur, işte ayetin manası budur.

15- Allahın rızası:

Allah küfrü yaratır, onu diler, fakat emretmez, bu yüzden Allah kafire imanı emretmiş, fakat iman etmesini dilememiştir. Denilecek ki, Allah her dilediği şeyden hoşnut mudur değil midir? Cevabı şu: evet Allahın meşiyeti, rızasıyledir. Şu halde Allah kendisinin razı olduğu bir işten dolayı niçin azap ediyor diyecekler: bunun cevabı şu: hayır Allah razı olduğu şeyden dolayı değil razı olmadığı şeyden ötürü azap verir. Zira meşiyet kaza ve Allahın bütün sıfatları, Allahın hoşnut olduğu şeylerdir. Şu kadar ki kişinin meydana getirdiği fiil bazan Allahın razı olduğu bir iş olur, bazan da gazap ettiği bir şey olur ve bunun üzerine azap verir veya sevap.

16- Tevhit meselesi:

Bir fiili işlemekten doğan ikince derecede işyer(tevliit suretiyle husule gelenler)Allahın eseri (mahlûku) durlar. Zira tevliit bir şeyin içinde bulunan diğer bir şeyin meydana gelmesinden ibarettir. Mahluk olan iş zarf olsun da zarfın içinde bulunan iş mahluk olmasın: bu olamaz, ve zira kişi oku attıktan okun geçip gitmesine mani olmaya muktedir değildir. Eğer kudret kişinin elinde olsaydı bunu yapması lazım gelirdi. Kaderiyye mezhebindekiler diyorlar ki: bunların sebeplerini insanlar ihdas ettikleri için filler ve fillerden doğan eserler bütünü ile insanların vücuda getirdiği eserlerdir ve kendilerinin mahluklarıdır.

17- Ecel Meselesi:

Katledilen bir adam kendi eceliyle ölmüştür. Eğer kendi ecelinden gayrı bir şey ile ölseydi Allahın, maktulü kendi eceline ulaştırmaktan aciz kalması ve o adamın ecelinden Allahın cahil olması lazım gelirdi. Halbuki Allaha cehil ve acz isnadı küfürdür. Mutezile: katledilen, kendi ecelinden gayrı ile ölmüştür, zira kaatile kısas ve diyet vacip olmaktadır, diyorlar. Biz bunlara kısasın vacip olması, Allahın yasağını tanımamasındandır, cevabını veririz. Esasen onlarla aramızdaki ayrılık, insan, filinin haliki midir, meselesindeki ayrı görüşlerden başka bir şey değildir.

18- Haram olan bir şeye rızık denir mi?

Haram rızıktır: zira rızık, mülk demek değil, gıda demektir. İnsanların bir kısmı ömrü boyunca haram yer, böyleleri için ise dünyadan çıktı gitti, Allahın rızıkından bir şey yemedi demek mümkün değildir. Mutezile rızıkı, mülk manasına alarak haram rızık değildir, diyorlar. Halbuki rızık mülk manasına almaya yol yoktur. Zira davar, sığır gibi mahlukları çoğu hiç bir mülke sahip olmadıkları halde Allah onlara rızık verir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de " Yer yüzünde hiç bir hayvan yoktur ki Allah onlara rızık vermemiş olsun" (Hud 6) buyurulmuştur. Rızık mülk manasına almak bu ayeti inkara varmaktadır. Bu mesele de, insan filinin haliki midir, meselesindeki ihtilaf kabilindedir; zira onlara göre kişi başkasının rızıkını yemeye muktedir olur.

19- Allah insanlara en uygun ne ise onu yapar:

Allahın insanlara en uygun olanı yapması kendine vacip değildir; Kur'an-ı Kerim'de" Biz onlara günahlarını artırsınlar diye mühlet veririz"(Al-i İmran 178) buyurulması bunun delilidir. Zira günahı artırmak için ömrü uzatmak günahkarın faydasına(salâh) değildir, bilakis mühleti kesse daha iyilik ve lütufkarlık etmiş olurdu. Bunun diğer bir delili de şudur: eğer Allahın insana en faydalı olanı yapması vacip olsaydı, Kur'an-ı Kerim'deki" Allah pek büyük ikram ve ihsan sahibidir"(Bakara 105) ayeti yersiz olurdu.

Mutezile diyor ki: Allah'ın insanlara en uygun olanı yapması vaciptir ve herkesin kudretini sarf ile elde ettiği imanın veya küfürün icabını,yapmıştır. Yapmasaydı zulmetmiş veya cimrilik etmiş olurdu,

20- İlim ve fıkıh:

Dinde derinleşmek(fıkıh) ki buna "İlm-i Tevhit" denir, güdülecek ameli hükümlerden ibaret olan fıkıh ilminde derinleşmekten daha faziletlidir. Bundan dolayı "İlim tahsil etmek farzdır" sözünden maksat, ilm-i hal tahsilidir denilmiştir. İlm-i hal ise imana müteallik hükümlerden ibarettir.(İlm-i hal tabirinin eski manasını burada görüyoruz. Bu manada ilm-i tevhit ve ilm-i kelim, ilm-i hal ile birleşiyor. Sonraları ilm-i hal daha geniş bir manaya alınmış ve bugün ilm-i hal mevzuuna haram ve helal, amele ve ibadete müteallik farzlarda girmiştir. Din bilgisi tabiri daha geniştir. Din bilgisine Peygamber'in hayatı ve siyeri, imamların içtihatları ve İslam ahlakı, hadis ve tefsire müteallik hükümler girer. Burada dini meselelerin, şer'i hükümlerden ayrı, kelim ilminin, fıkıh ilminden muteber olduğu gösterilmektedir.)

21- İman meselesi:

İman dil ile ikrar kalp ile tasdiktir. Kişi ikrar eder de kalbi ile tasdik etmeden ölürse mü'min sayılmadığı gibi eğer imkan bulunduğu halde dili ile ikrar etmezse, yine mü'min sayılmaz; zira özür mevcut olmadan dil ile açıklamayı bırakmak, tasdik olmadığını delâlet eder.

Kerramiye mezhebinde olanlara göre, iman yalnız dil ile ikrardan ibarettir, bundan başka bir şey değildir. Zira diyorlar, Hazret-i Peygamber "Ben insanlarla Allah var(la ilahe illallah) diyinceye kadar mücadele etmeye memurum" demiştir. Bize göre böyle değildir zira, Cenab-ı Allah:"Onlar ağızları ile iman ettik dediler; halbuki kalpleri iman etmiş değildir"(Maide 42) buyuruyor. Hemde onların bu sözlerine göre münafıkların mü'minlerden sayılması lazım gelir; bu ise zayıf bir sözdür.

İmam-ı Şafî iman: ikrar, tasdik ve iyi iş işlemektir.(yani amel imana dahildir) zira Cenab-ı Allah'ın " Sizin imanınızı Allah zayi edecek değildir"(Bakara 143) ayeti Allah namazlarınızı zayi edecek değildir demektir. Ayette namaza iman denilmiştir diyor.

Biz amelin imana dahil edilmesi doğru değildir deriz. Cenab-ı Allah:" Allaha iman eden ve iyi iş işleyen(Talak 11) ayetinde amelden ayrı olarak kişiye mü'min demiştir. Ayette amel işleyen cümlesi iman eden cümlesine atfedilmiştir. Atfedilen bir şey atf olunandan başka bir şeydir. Şu halde ayette imandan maksat kalp ile tasdiktir. Eğer ameller imanda dahil olsalardı iman esaslarında neshin caiz olması lazım gelirdi, halbuki iman konularında nesh caiz değildir, amele dair hükümlerde ise caizdir, bu da imanın amelden ayrı olduğunu gösterir.(NESH: "Bir hükmü değiştirmek, iptal etmek." (Şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılması.DİA) İman bir şeyi bilerek gerçekleştirmek ve diliyle ikrar etmektir. Bu tarife göre imanda hem ilim(zihn-i ameliye) hem irade(kalb-i ameliyye) hem fiil veya ikrar (harici ameliyye) vardır. Bu yüzden iman kesbidir ve teklif mevzuudur.

Tasdik bir şeyi ilim yoluyla gerçekleştirmektir. Esasında bu zihni bir ameliyedir. İkrar ihtiyarını kullanmaktır. (İsteğe bağlı, seçmeli olan, seçimlik.) Akide bir şeye gönülden bağlanmaktır, kalp işidir vehbi de olabilir. Kanaat delili olmayan bir kabuldür. Bunda ilim unsuru yoktur....İslam aleminde iman mahiyeti konusunda türlü anlayışlar vardır. İman yalnız kalp işidir, yalnız marifetten ibarettir, yalnız lisanın ikrarı fiilidir veya bütün dini amellerin heyet-i mecmuasıdır, iradi değildir, Allah'ın mevhibesidir, diyenler vardır. Halkta(mukallitlerde) yaşayan anlayış, iman kalp işi olduğunu ve bunun tezahürü olan ikrar ile tamamlandığı, merkezindedir. Ebu Hanife bu umumi temayülü ilmileştirir: İman ilmi kabul manasına

kalbin tasdikidir, ikrar bunun şartıdır, der. Maturidi bu fikri müdafaa eder.....İmanın mevzuu kesin hükümlerdir, bunlarda Allah'a, Peygambere ve ahirete mütallik kati hükümlerdir. Gayesi dini emirlere itaati sağlamaktır. Bu hükümlerde her mezhep saliki müttefiktir. İman asıldır, küfür arızidir. Ben Müslümanım diyene İslam muamelesi yapılır. Y.Z.YÖRÜKAN)

22- İman ve İslam nedir, mukallidin imanı makbul müdür?

Ulemadan bir kısmına göre: İman ile İslam birdir. Bunlar şu delile dayanıyorlar: Kur'an-ı Kerim'de " Bir kimse Müslümanlıktan başka bir din ararsa bu asla kabul edilmeyecektir."(Al-i İmran 285) buyurulmuştur. Diğer bir kısmına göre; iman ile İslam başka başka şeylerdir, bunların delili de şu ayettir:" Çöl arapları iman ettik dediler, onlara de ki, siz iman etmediniz lakin İslam olduk deyiniz."(Hucurat 14) Bu meselede en doğru söz İmam Ebu Mansur Maturidi'nin söylediğidir.(İmam-ı Maturidi'nin bu sözü nasihler tarafından buraya sonradan alınmış olacaktır.Y.Z.Yörükan)

İslam Allahı keyfiyetsiz olarak bilmektir, bunun yeri göğüstür. İman Allah'ı Allahlığı ile bilmektir, bunun yeri de yürektir, bu ise göğsün içindedir. Marifet Allahı sıfatları ile bilmektir, bunun yeri de gönüldür, bu da kalbin içindedir. Tevhit Allahı birliği ile bilmektir, bunun yeri sırdır, bu ise gönül içindedir. Bunlar Allah taalanın: " Allah'ın nurunun misali, kandillik gibidir ki içinde kandil var, kandil billur camda, billur cam şecere-i mübareke-i zeytuneden yanan inci yıldız gibidir" (Nur 35) (Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir. Nûr : 35 Diyanet meal) ayetinin benzeridir; şu halde bunlar dört gerdanlıktır ki dördü de birbirinden ayrı gayrı değildir; hepsi birleşince din olur.(Nasıl göğüs,yürek, gönül, öz dediğimiz zaman bunların manaları ayrı hususiyetler taşıdıkları halde birbirinden ayrı şeyler değil ise, İslam, iman, marifet ve tevhit dizisi de öyle bir kül teşkil eder ve birleşmesine din denir; mişkat, misbah, zücade, kevkeb-i dürri; birbiri içinde bu dördüne nur dediğimiz gibi. Bu anlayışa göre iman İslamda dahil, İslam mefhumu da geniştir. Sırada marifet, imandan sonraya alınmıştır. Çünkü iman Allaha; marifet sıfatlarına; tevhit ise bu sıfatların zatından gayrı olmayıp aynı olduğuna ve vahdaniyet bilgisine taallük etmektedir.Y.Z.Y)

Bir kimse eğer ben bu şeyin haliki kimdir, bilmem veya bana namaz farz kılındı mı bilmiyorum, yahut ben kafır diye bir şey tanımıyorum, yahut kafirin gideceği yer neresidir bilmiyorum, derse kafır olur. Türk topraklarında, Orta Asya içlerinde yaşayan bir adam ben Müslümanlığın hepsine inandım edr fakat dini ahkamdan hiç Bir şey bilmez ve hiçbirini de yerine getirmezse onun mümin olduğunda şüphe yoktur. Bunlar mukallit imanının sahih olduğunu ifade eder; Mutezile ve Eşariler bilmeyerek iman eden mukallitlerin imanı sahihtir, fikrine muhaliftirler. Bunların dedikleri, Allah'ın peygamber göndermesindeki hikmetleri ortadan kaldırır, zira taklit, sahih olmazsa peygamberlikten maksat ve fayda hasıl olmaz. Şu kadar ki delillere dayanan ilmi imanın derecesi, taklidi imandan şüphesiz yüksektir. Çalışarak elde edilen imanın sahibi uyanmış ve nurlanmıştır. Nitekim Hazret-i Peygamber " Ebu Bekir'in imanı, bütün halkın

imani ile tartılsa üst gelirdi” diyor. Bu hadisteki üst gelme, ziyade ve noksan olmak bakımından değil, vukufu ve nurlu olmak bakımındandır, zina ikrar ve tasdik artıp eksilen şeylerden değildir. İman ikrar ile tasdikten ibaret olunca da insanın kesbi ve eseri(mahluk) olmuş olur.

Alimlerin bir kısmı iman mâhluk(kesbi) değildir, zina o Allah’ın(tevfiki) başarı vermesiyle husule gelen bir şeydir, Allah’ın tevfiki ise mahluk değildir, derler. Biz ise evet iman Allahın muvaffak kılması iledir. Ancak bu kadarla insanın fiili olmaz; o fiil yine, namaz ve oruç gibi insanın eseri ve kesbi(mahluk) olarak kalır deriz.

23- İman insanın her her tarafındadır.

İman insanın belli bir yerinde değildir. O öyle bir şeydir ki nuru insanın bütün azasına yayılmıştır. Fakat azasından biri kesilince iman parçalanmaz olduğu için oradan kalbe gider. Burada bir soru var; insan ölünce iman nereye gider, ruhu ile beraber mi kalır yoksa cesedi ile mi? Bu sorunun cevabı şudur: hayır ne ruhla gider ne cesedde kalır. O kişinin imana ehliyet kazandığı mana ile beraberdir. Bu mana nasıl bir şeydir, diyeceksiniz, evet bu mana Allahın kişiyi gizliden nurlandırması veya Allahın insanın içindeki gizli mahiyeti ışıklandırması demektir. Şu soru da var; insanın diğer amelleri nereye gider? Bunun da cevabı şudur; bunlar, Allahın sevabına veya ikabına (cezasına) ulaşır. Şunu da ilave edelim, eğer Allah ne ile bilindir? Diye sorulacak olursa, buna bazı alimler akıl ile bilindir, cevabını vermişlerse de bu hususta gidilecek doğru yol: Allahın bildirmesiyle bilindir, demektir. Zira Kur’an-ı Kerim’de:” Allah’ın göğsünü İslâma açtığı kimse Rabbından bir nur üzeredir.”(Zümer 22) buyrulmuştur.

24- Umutsuzluk imanı:

Umutsuz kalmış, ye’s halinde imana gelen kimsenin imanı makbul değildir.(Bu hükümden anlaşılıyor ki müspet ilim mevzuundaki tasdik başkadır. İman edilecek tasdik mevzuları da başka; iman edilecek şeyler gayba ait olanlardır. Bir adam ölüm halinde iken gözü önüne ahiret ahvali serilir di görerek iman ederse, gark olurken Firavunun iman etmesi gibi şuhuda müstenit olan bu imana “ İman-ı Ye’s” denir. Her şeyden ümidi kesilmiş. Yapacak bir işi kalmamış kalmamış olmaktan doğan mecburi, iman demektir. Harb içinde ölüm korkusundan yapılan iman ve zorlamak veya işkence etmek neticesindeki iman da böyledir. Bunlar da ye’s imanına dahildir. Nitekim Ammar Bin Yasir’i işkence ile dinden döndürmüşlerdi. Hazreti Peygamber ona, üzülme, zor imanı bozmaz, dedi. Y.Z.Y)

25- İmanda istisna(Ben müminim inşallah demek)

İman ifadesinde “İnşallah “ demek şekçiler ile aramızda çıkmış ihtilafı bir meseledir. Şekçiler imanı”Allah’ın meşiyetine bakmak caizdir, derler. Biz bunların sözlerini Kur’anda sihirbazların” İnadık”(Araf 121) deyip inşallah dememelerini, keza Kur’anda “ Onlar hakkıyla mümindirler” (Enfal 74) ayetinde inşallah mümindirler denilmeyip kesin olarak mümin denildiğini delil göstererek reddederiz. Bundan başka iman bir akiddir. Allah dilerse sözü ise, akdi bozar. Burada bir soru var: Hazret-i Peygamber bir kabrin yanından geçerken” Bizde sizlere iltihak edeceğiz

inşallah” diyerek ölüm hakkında inşallah tabirini kullanmıştır, halbuki ölüm muhakkak bir şeydir. Bu soruya şu cevabı veririz: Peygamber ölüm için değil. Kabristandaki ölümlere iltihak için, inşallah demiştir. Hemde bir kimse için” Bu adamdır inşallah” denilemez. Amma şöyle bir soru sorulacak: Mescid-i Harama müslümanların gidecekleri Allah’ın bildirmiş olması ile muhakkak olduğu halde, Kur’an-ı Kerim’de” inşallah oraya gideceksiniz”(Feth 27) buyrulmuştur, bu muhakkak olacak şeylere inşallah demenin caiz olduğunu göstermez mi? Cevap verelim; burada inşallah Allah dilediği zaman gireceksiniz demektir; yahut inşallah, âyette (aminine) kavline dahil olduğu için, inşallah eminlik içinde gireceksiniz, demektir. Şöyle bir soru de sorulabilir: Kişinin sonu(hüsn-ü hatimesi) için inşallah demesi caiz değil mi? Cevap verelim: evet, hatta bize göre inşallah bu dünyadan iman ile gideriz demek suretiyle Allah’ın meşiyetini dilemek vaciptir bile, bunda söz yok; söz böyle bir şeyin iman konularında caiz olup olmamasındadır. İbn-i Mesut hazretlerinden rivayet edilen” İnşallah ben Müslümanım demek caizdir ” sözü son nefeste hüsn-ü hatime için demek caizdir manasındadır; yahutta bu söz bir sürçme (onun bir hatası) dır, rücu etmiş olacaktır.

16- Saadet ve şekavet:

Bir insanın dünyada ve ahirette saadet ve şekavet halleri bize göre değişebilir. Eş’ariler, buna muhaliftirler. Bundan dolayı da “Ebu Bekir ile Ömer hazretleri, putlara taptıkları sırada da mümin idiler” derler. Biz onların bu sözlerini bu sözlerini reddetmek için şu ayeti ileri süreriz:”Kafirlerle söyle ya Muhammed! Eğer küfürlerini sona erdirirlerse Allah onların geçmiştekilerini af eder.”(Enfal 38) eğer küfredenler putlara taptıkları halde mümin idiyeler, Allah’ın af ve mağfıret etmesinin, bağışlamasının faidesi kalmazdı. Keza, Cenab-ı Allah, Kur’an-ı Kerim’de”Allah dilediğini imha eder, dilediğini tespit eder.”(Raad 39) buyurmuştur. Bu günahları imha eder ve yerine tövbesini tespit eder, demektir. Eğer” Şekavetin saadete tebeddül etmesi, Allah’ın yarattığını geri çevirip yeniden başlaması(beda) dır demek olmaz mı?” denilecek olursa buna karşı da: Levh-i mahfuzda yazılmış olan şey, kişinin sıfatıdır, bu değişir, Allah’ın kazası değişmez, cevabını veririz.(Ebu Hanife ve Ebu Mansur Maturidi’ye göre: insanların mukadderatı Levh-i mahfuzda umumi hatlarla (vasıflarıyla) yazılıdır. Muayyen ve müşahhas hareketler halinde yazılmış değildir. Eğer böyle teferruat yazılmış olsa idi, onların ne saadeti şekavete, ne şekavetisaadete değişemez ve insanlar fillerinde mecbur olurlardı. Halbuki bunlar umumi vasıflarla yazılmış olduğu için değişir ve kişi fiilinden sorumlu olur. İmam-ı Ebu Hanife bu suretle hem mukadderatı, kaza-i ilahi manasına kabul eder, hem de bunun beşer hürriyet ve mesuliyetine zararı olmadığı, mukadderatını insanın kendi tayin ettiği reyinde bulunur. Bu da telifcilik yoludur. Fıkh-ı Ekber ve Fıkh-ı Ebsat risalelerinde Ebu Hanifenin bu konudaki görüşü açıktır. Y.Z.Y)

27- İyiyi emir kötüyü nehyetmek:

Her insanın, gördüğü bir kötülüğü kendiliğinden menetmeye kalkması veya iyiliği emretmesi, artık farz olmaktan çıkmıştır. Zira bunlar hasbi olarak(allah için) yapılmıyor, bundan dolayıdır ki zalim olan hükümdara karşı, kan dökmeye sebep olmamak için(huruç etmek) kötülükleri kaldır diye, kılıç çekerek

isyan çıkarmak caiz değildir.

28- Amel imanda dahil midir:

Bir insan büyük günah işlerse kafir olur mu? Bize göre olmaz. Harici ve Mutezile mezhebinde olanlar eğer günahkar tövbesiz ölürse kafir olarak gider ve cehennemde sonsuz(muhalled) olarak kalır. Bu, ayetle sabittir, derler.(Burada bahsedilen ayet şudur:” Bir kimse önceden kurup hazırlanarak (mutammiden- bir Müslümanı öldürürse bunun cezası sonu gelmez olarak cehennemdir.”(Nisa 93) Zira Peygamberden muhtelif şekillerde gelmiş olan hadislere göre farzı inkar eden veya haramı helal itikat eden, kafir olur. Bu hadislerden metinde olanlar, bu ciheti gösterdiği gibi bu mealde diğer hadislerde vardır. Y.Z.Y)

Bizde yine Peygamber’den rivayet edilen hadislere(nakle) dayanarak “ büyük günahı işlerse” sözü, haramı(burada katli) helal sayarsa demektir. Yahut ayetteki “ Cehennemde muhalled kalır” sözünden maksat uzun müddet kalacak demektir, deriz. Bunun gibi Hazret-i Peygamber’in” Namazı kasten terk eden kimse kafir olur” sözünden maksat ta namazı inkar etme suretiyle terk ederse, demektir. Eğer günahkar kafir olsaydı Peygamber (veya Allah) bize fasik olanın verdiği haberi araştırıp inceleyin diye emretmezdi. Yahut Maiz hazretlerine İslama dönmesi ve imanını yenilemesi için emrederdi.(Burada bir ayete, bir d hadise işaret edilmektedir. Ayet şudur:” Fasıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın.”(hucurat 7) Hadiste adı geçen Maiz (ibn-i Malik il Eslemi) hakkındadır. Bu adam işlediği büyük günahtan dolayı Peygamberin hükmü ile recm edilmiştir. Recm edilmeden önce imanını yenilemekle mükellef tutulmamıştır. Tarihte Gamitli adıyla meşhur olan bir kadın da böyle bir günah işlemiş, vicdan azabından kurtulmak için yaptığını gelip Peygambere itiraf etmiş, sonra recm edilmiş ise de, yaşadığı ve çocuk doğduktan sonra iki sene onu emzirdiği müddette Müslümanlığı hakkında hiç bir tereddüt gösterilmemiştir. Y.Z.Y) Murcie mezhebinde olanlar, büyük günah işlemenin imana asla zararı yoktur, bunu delili de genc(Şâb) in meşhur olan sözüdür, derler.(Burada bahsedilen Şâb, Humus’ta Maaz ibn-i Cebel’e bir soru soran gençtir. Bu genç Maaz İbn-i Cebel’e sorduğu sualler arasında bir adam namaz kılmaz, oruç tutmaz, haç etmez, zekat vermez, fakat Allaha ve Resulüne imanı vardır, bunun hakkında ne dersin demiş. Maaz İbn- Cebel, Allahın affını umar, cezalandırmasından korkarım, deyince genç, ya Maaz! Allaha şerik koşanların amelleri fayda vermediği gibi iman edenlere de hiç bir şey zarar vermez, demiş. Genç gittikten sonra, Maaz İbn-i Cebel,” bu ovada bu gençten daha iyi din ilmini bilen kimse görmedim.” demiş. Maaz İbn-i Cebel, ashabın ileri gelenlerinden ve muallimlerindedir, her sözü senettir. Metinde bahsedilen münakaşa Maaz tarafından tasdik edilen gencin sözleri üzerinedir. Y.Z.Y) Bizde diyoruz ki Şâb’ın imana bir şey zarar vermez sözü, iman günah-ı kebire zail olmaz demektir. Yoksa bu söz Allah korkusunun büsbütün kalkmasına varır.

29- Kabir azabı:

Bize göre kabirde azap vardır. Mutezile ve Cehmiyye mezhebinde olanlara göre yoktur. Bunlar biz görüyoruz ve muayene ediyoruz ki ölü, kendisine verdiğimiz elemeleri duyuyor, bu iş, göz önünde nasıl ise, gaipte de öyledir, diyorlar. Görüneni esas alıp da görünmeyeni ona kıyas etme mebbeinden hareket eden bu mezheplerin taraftarları cansız varlıkların Allaha tesbih ettiklerini, mizanı, sıratı, iman etmiş

olanların cehennemden çıkacaklarını ve Mirac'ı inkar ederler. Biz ise bunlar haktır, ancak akıl bunların mahiyetini idrakten acizdir, demektedir. Nasıl ki Hazret-i Peygamber: "Allah'ın yarattıkları üzerine düşünün yaratıcı üzerine düşünmeyin" buyurmuştur. Bu sözyle Hazret-i Peygamber insan aklının zayıflığını göstermek istemiştir. Halbuki bunların inkar ettikleri şeylerin doğruluğuna ayrı ayrı deliller vardır. Cenab-ı Allah: " Biz onlara yakında iki defa azap edeceğiz"(Tevbe 101) buyuruyor. Bu iki defadan biri kabirde biri de ahirettedir. Diğer ayette"Bu azaptan başka bir azap" keza "Onlara büyük azaptan başka en yakın azabı tattıracağız"(Secde 21) Bu yakın azap ta kabir azabıdır. Keza " Hiçbir şey yoktur ki Allahı hamd ile tesbih etmesin" (İsra 44) ve " Biz mizanları dosdoğru kuracağız"(Enbiya 47) buyrulmuştur.

30- Arzularına uyanlar:

Bid'at: Dinde türeyen adetler ve ya Müslümanlığa sonradan giren şeylerdir. Bunları benimseyenler ile arzularına ve heveslerine uyanlar ateşte kalacaklardır. Bu, hadisle sabittir.(Burada işaret edilen hadis meşhurdur, muhaddis sahabe İbn-i Sariye'den rivayet edilen şu: "Dine sonradan sokulmuş şeylerden sakının, her sonradan olma, bid'attir, her bid'at dalalattir, her dalalet ateşter." hadisinin sonundaki hükmün sonradan hadise ilave edildiği de söylenmektedir. Her bid'at sözü Cabir'den rivayet edilen hadiste de aynen geçer. Ancak fıkıh bakımından her bid'at dalalet değildir; bid'at-ı hasene de vardır. Akaid bakımından ise bid'at eğer bir ayeti veya hadisi tefsir veya izahtan doğmuş ise buna dalalet denirse de hak olma ihtimali kaldırılamaz, zira bu gibi şeyler ashab arasında da olmuştur. Eğer suiniyet ile akaid içine bir fikir sokulmuş olursa buna dalalet denir, burada bid'atın yanında havasına uyanlar denildiğine göre bid'atın bu nevi kastedilmiştir. Bunlarda pek çeşitli şeyler olduğu için mesele güç bir durum arz eder. Akaid kitaplarına, Cennet, kıyametten sonra mı yapılacaktır, yoksa yapılmış mıdır? Ayşe, Fatma'dan faziletli midir, değil midir? Gibi sonradan çıkma lüzumsuz akideler sokulduğuna göre bu manada bu gibi meseleler de bid'at olmak icabeder ki eskilerin ilm-i kelim bid'attir demeleri de bundan ileri gelmekte idi. Halbuki biraz yukarıda ilm-i tevhidin diğer ilimlerden efdal olduğu ve " ilim farzdır" hadisinin bu ilmin farz olduğuna delalet ettiği söylenmişti. Y.Z.Y)

31- Cennet ve cehennem:

Cennet ve cehennem ikisi de yaratılmış bulunmaktadır. Mutezile, Kaderiyye ve Cehmiyye mezhebinde olanlar, halen cennet ve cehenneme ihtiyaç olmadığı için bunların yaratılmış olduğunu kabul etmezler, Allah aciz değildir, ihtiyaç olduğunda onları yaratır, diyorlar. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de " Gökler yer genişliğinde olan cennet günahattan sakınanlar için hazırlanmıştır."(Al-i İmran 133) ayeti bunların hazır olduğunu açıklamaktadır. Onların dediği söz ise , Allahın bu haberini yalanlamaya varır. (Bu ayet evvela mana bakımından müteşabihdir. Saniyen hazırlamak, ileride olacağı muhakkak, manasına mecaz olabilir. Her iki bakımdan davaya delil olamaz. Bir ayetin tefsirine ise tekzip denilemez. Yani bu cevap kafi değildir. Y.Z.Y) Müteşabih ayetler hakkında daha ayrıntılı bilgi için DİA Müteşabih maddesine bakılmasını tavsiye ederim."Sözü edilen âyette fitne aramakla nitelendirilen kimseler, müteşabihleri

şüpheye düşürme ve karışıklık çıkarma aracı olarak görüp arzularına uygun biçimde yorumlayanlardır. ...Sahâbîlerin Kur'an âyetlerini te'vil ettiklerine dair kesin bilgi bulunmadığı, ayrıca Kur'an'ın anlamı konusunda ihtilâfa düşmedikleri dikkate alınınca müteşâbihleri te'vil edenlerin Hıristiyan âlimleri olduğu anlaşılır (Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, II, 14-16 DİA)

32- Melekler:

Meleklerin hepsi, günah işlemekten korunmuş(masum) dırlar. Harut ve Marut adını taşıyan iki melekten maadası itaat için yaratılmışlardır.

Şeytanlar ise şer için yaratılmışlardır. Yalnız bunlardan bir tanesi Heyyim oğlu Hame müstesnadır. Zira bu Müslüman olmuştur.

33- Yaratılış(Fitrat) :

İnsanlarla cinler, hepsi fitratlarına göre yaratılmışlardır. Fitrat Mutezile'ye ve Eşarilere göre İslam demektir. Bundan ötürü kafir kendi filiyle kafir olur derler, Ehl-i Sünnet ise fitrat, hilkat demektir. Çünkü Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de" Allahın fitratı" (Rum 30) buyurmuştur, bu ise Allahın hilkatı demektir. Peygamberin hadisindeki fitrat ta bu manadadır. Peygamber diyor ki:" Her çocuk fitratı üzere doğar, sonra anası, babası onu Yahudileştirir, veya Hıristiyanlaştırır, içindekini dile getirinceye kadar.("Cami'us Sağır" deki yazılışa göre hadis şöyledir;" Her çocuk fitratı üzerine doğar, diliyle içindekini izhar edinceye kadar, sonra anası babası onu Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir." Burada ibarenin yeri değişmiştir. Son fıkra bazı kitaplarda hadise dahil değildir. Mesele şudur: Mutezile ve Eşari'lere göre çocuk aklını kullanmasa da yaradılışında Müslümandır. Ehl-i Sünnet'e göre ise yaradılışta her şey müsaittir. Tesir altında kalmayıp aklını kullanacak olursa Allahını bulur ve Müslüman olur. Dikkat edilmelidir ki burada Ehl-i Sünnet, Eşari'lere mukabil alınmıştır. Bu karşılaşma Eş'ari mezhebinin tebellür etmediği zamana aittir ki bundan risalenin çok eski olduğunu anlayabiliriz.. Y.Z.Y.)

Bu, çocuk doğduğu yaradılışı üzerine bırakılırsa, Yaratıcının varlığını düşünüp bulurdu, ama ana babası onun Yahudi veya Hıristiyan sebep oluyorlar demektir.

Bu konu ile ilgili meseleler: bir kimse ben, Allah gökte midir, yerde mi bilmiyorum derse, Allaha mekan düşünmüş olduğu ve onu mekanda aradığı için kafir olur. Allah arş üzerindedir demekte böyle. Eğer Lokman veya Zülkarneyn Peygamber midir değil mi bilmiyorum derse kafir olmaz ama Musa ve İsa hazretleri hakkında bilmiyorum derse kafir olur. Zira bunların peygamber oldukları mensustur.(Kuran ayetleriyle açıkça bildirilmiştir.) Eğer bir kimse yarın kafir olacağım diye niyet ederse daha o saat kafir olur. Kişi küfür kelimesini kedi ihtiyarı ile söylerse söylediğine inanmasa da kafir olur. Sarhoş iken böyle bir söz sarf ettiği takdirde ise kafir olmaz.

34- Yezide lanet edilir mi:

Yezide lanet etmek caiz değildir. Zira o fasik bir adamdır; fasiklerin ise bağışlanması caizdir.

35- Peygamberler:

Emir ettikleri şeylerle vazifelenmek ve nehyettikleri şeylerden kaçınmak için Allah'ın peygamber göndermesi haktır. Bir takım kimseler buna lüzum yok, zira Allahın emredilen şeylerden menfaati ve nehy edilenlerden zararı yoktur, faydası olmayan bir şeyle meşgul olmak ise hafifliktir, derler. Halbuki bu emir veya nehy edilen şeylerde memur olanların menfaatlanması hikmeti vardır. Onlar, Allah'ın peygamberler göndermesi iyilikleri ve kötülükleri bildirmek için ise akıl buna kafidir, derler. Biz ise dinin hükümlerini ve eşyanın tabiatlarını bilmek hususunda aklın payı yoktur, deriz.

36- Evliyanın kerameti:

Evliyanın kerametleri bulunduğu doğrudur. Bu hususta Mutezile'nin şüphesi yersizdir. Onlar eğer evliyanın kerameti caiz olsaydı insanlar mucize ile keramet arasını ayırmaktan aciz kalırlardı, diyorlar. Halbuki mucize, peygamberlik davası zamanında zuhura gelenlerdir, keramet öyle değil; hem de kerameti inkar etmek, Meryem'in kerameti zikredilen şu Kur'an ayetini: "Her ne zaman Zekeriyâ mihrapta Meryem'in yanına girdi ise orada yiyecek bulmuştur." (Al-i İmran 37) Belkıs'ın tahtı zikredilen ayeti ve Hazret-i Ömer'in İran'da harb eden komutana "Ey Sariye dağı tut, dağı." diye nidasının işitildiğini inkara varır. (Belkıs'ın tahtının Süleymana'a getirildiğine dair Neml suresinin 41. ayetine işaret ediyor. Bu ayette bir ilim sahibinin, ki Süleyman'ın veziri Asaf olması muhtemeldir, Süleymanın önüne, bir taraftan diğer tarafa dönünceye kadar Belkısın tahtını getirdiği açıklanmaktadır. "Ya Sariye! dağı tut, dağı" sözünü ise, Hazret-i Ömer bir gün Medine'de hutbe okurken söylemiştir. İranlılar Sariye-i Düeliyi çevirecek bir duruma gelmişlerdi. Sariye ve arkadaşları Hazret-i Ömer'in bu sesini işitmişler ve dağa istinat ile muzaffer olmuşlardı. Vak'a hadis kitaplarının Menakıb-ı Ömer bahsinde ve tarih kitaplarının 23. hicri sene vukuatında tafsilatıyla anlatılmaktadır. Y.Z.Y)

37- Peygamberlerde İsmet:

İnsanlar ve cinler gûnahtan korunmuş (masum) değildirler, ancak resuller ve nebiler büyük günah işlemekten korunmuşlardır; eğer bunlar gûnahtan korunmuş olmasalardı, yalan söylemek ihtimali tamamen ortadan kalkmış olmazdı, lakin bunlar küçük günahlardan korunmuş değildirler. Zira bir kimse belaya uğramadıkça belaya uğrayanlara şefkati olmaz. Peygamberlerin şefkati ve şefaati zayıf olmasın diye bunlar küçük günahlardan korunmamışlardır. Mutezile diyor ki, peygamberler küçük büyük bütün günahlardan masumdurlar; zira bunlar peygamberlerin şefaata selahiyetleri olduğunu kabul etmezler.

38- Resul ve nebi:

Resul ünvanı taşıyan peygamberler Cebrail vasıtasıyla Allah'ın vahyine nail olmuş zatlardır. Nebi olanlar ise ya diğer bir meleğin vasıtasıyla vahye nail olmuşlar veya uykuda sadık rüya halinde kendilerine bu hal

gösterilmiş yahut kendilerine ilham edilmiştir.

39- Peygamberlerde zelle:

Peygamberlerin sürçmesi, bir hatayı vahyden evvel yapmalarıdır. Davud'un vahyden evvel Orya'nın karısıyla evlenmesi gibi. Yahut daha iyiye bakarak iyiye meyletmeleridir. Adem aleyhisselamın Allahın adını saygılamak(cennette ebedi kalmak istemesi gibi, ki bu yüzden Cenab-ı Allah "Adem Rabbına isyan etti ve azdı"(Taha 121) buyurmuştur. Allahın bu sözü "menetmek " bakımındandır. Yoksa günah-ı kebirenin ve azgınlığın gerçekten varlığını belirtmek için değildir. Nitekim diğer bir ayette " Adem unuttu, biz onda azim ve sebat bulamadık"(Taha 115) buyurulmuştur.

40- Efdal olanlar meselesi:

En faziletli olan kimdir konusunda türlü türlü sözler söylenmiştir. Bunların içinde en doğru olan, Hazret-i Muhammed'in Adem aleyhisselamdan efdal olduğudur. Ondan sonra peygamberler bütün yaratıkların en faziletli leridir. Hazret-i Muhammed'in ümmetinden en efdal olan ise Ebu Bekir, sonra Ömer, Osman, Ali'dir." Allah hepsinden razı olsun."

İnsan oğullarının içinde peygamberler gibi seçkinler, meleklerin seçkinlerinden daha efdaldırlar. Meleklerin seçkinleri, Âdem oğullarının halk kısmından efdaldır. Halk tabakası da meleklerin seçkin olmayanlarından(avam) efdaldır. Rafızî'ler, Hazret-i Ali'yi, Ebu Bekir hazretlerine ve diğer eshaba tafdil ederler, bunlar şu hadise dayanırlar: Peygamber " Yarab kullarından sana en sevgili olanı yanıma gönder, şu kuştan benimle beraber yesin" diye dua ettiği zaman yanına Ali gelmiştir.(Bu hadis "Kunuz-ül Hakayık" da Tirmizi'den şöyle naklediliyor.: " Allahım! Halkın en sevgilisini bana gönder bu kuştan yesin" yani(halkının sana en sevgilisi) cümlesinde (sana) yoktur. Metinde(bana) diye tefsir edildiğine göre olmamak lazım, lakin biz elimizdeki iki nüshada yazılı olduğu üzere tercüme ettik. Y.Z.Y)

Aynı zamanda Ali sahabelerin en şecii, ve küfürden en uzak kalmış olanı ve en alimidir derler. Ehli sünnetin delili ise Hazret-i Peygamber'in şu: " Ebu Bekir size orucun ve namazın çokluğu ile üstünlük sağlamış değildir. Onun sizden efdal olması kalbini dolduran manadan, muhabbet ve sadakattandır" hadisidir. Ömer'in oğlu Abdullah'tan da " Biz daha Peygamber'in sağlığında Hazret-i Muhammed ümmetinin en faziletlisi Ebu Bekir, sonra Ömer, Osman, Ali'dir derdik" diye hadis nakletmiştir. Yukarıda rivayet edilen kuş hadisinin manası ise: kullarından bana en sevgili olanı gönder, demektir. Yoksa Ali'nin diğer Peygamberlerden de efdal olması lazım gelirdi. Ali'nin ashabın en şecii ve en alimi olduğuna dair söylenen sözler ise doğru değildir. Ehl-i Sünnetten bazıları Hazret-i Ali'yi Hazret-i Osman'a tafdil ederler.

Bazılarına göre Hazret-i Ayşe, Hazret-i Fatıma'dan daha efdaldır. Zira onun derecesi Peygamberle beraberdir. Bazıları ise Hazret-i Fatıma efdaldır, zira Ayşe'nin derecesi Peygambere tebean yükselmiştir, derler.

42- İmamet meselesi:

Nebilerden ve resullerden sonra bir imam veya devlet başkanı seçimi amme tarafından bir hak(vecibe) dir. Fikir adamlarından bir kısmı imam seçimi insanlara gerekli(dini bir farz) değildir, zira imam, zulmün ve fitnenin giderilmesi için ihtiyaç hasıl olur. Zulüm ve fitne kalkınca hükümdara ihtiyaç kalmaz, derler. Biz bu müessesenin gerekli olduğu fikrindeyiz; zira Peygamber hazretlerinin ölümünden sonra ashab bir imamın vacip olduğunda ittifak etmişlerdir. Gerçi o günlerde bir ihtilaf vukua gelmişti, ancak bu ihtilaf tayin hususunda idi.

42- İmam olacak kimsede aranılan şartlar:

İmamlık makamına seçilecek kimselerin Kureyş kabilesine mensup olması şarttır. Rafıziler, Haşimilerden başkalarının imam olmaya selahiyetleri yoktur, derler. Haşimi olarak da Ali'yi ve Ali evladını tayin ederler. Biz bunlara şöyle cevap veririz: hadis mutlak, şu kabileye veya bu kabileye tahsis edilemez. (Burada bahsedilen hadis, Ebu Bekir'in rivayet ettiği "imamlar Kureyş'dendir." hadisidir. Bu hadisi yalnız Ebu Bekir rivayet etmiştir. Ancak rivayet ettikten sonra bütün ashab sükut etmiş ve itiraz etmedikleri için bu, ittifakla kabul edilmiş bir karar mahiyetini almıştır. Y.ZY) Sonra imamın masum olması da şart değildir. Zira Peygamber:" Sevap işlemiş olanın da günahkar olanında arkasında namaz kılınız" buyurmuştur. Hemde eşyanın memnu veya mubah olması(yani imam olana masum olmak şartı) kitap ile sabit olur. İmamlık hakkında böyle bir kayıt yoktur. Peygamberlerin masum olmaları şartı ise başka bir şeydir. Rafıziler imamın masum olmasını şart koşarlar. Keza imamın müctehid olması da şart değildir, ama kavi, kahraman, savunma ve saldırı ilmine vakıf, kanunların hükümlerini yürütmeye muktedir olması şart olmaya yarar.(Şiilere göre İmamet din ve dünya reisliği manasına manevi bir kuvvettir. Hilafet ise zahiri ve dünyevi teşkilattır. Birincisi mukaddes ve ilahidir, dünya bunlardan hali değildir, idare başına geçmedikleri zaman(mahfi) gizlidirler, çünkü Müslümanlık bunlarsız olmaz. İmam olmanın birinci şartı Ali evladından olmaktır, çünkü bunlar masum, efdal, mensup ve müctehiddirler. Masum günahattan korunmuş demektir ki ne yaparsa yapsın hata olamaz ve o ne derse itaat edilir. O dini esasları ilga edebilir, yenisini va'z edebilir. Herkesten efdaldır, çünkü hamuru başkadır, o tahsil görmese de müctehiddir. İctihadında hata etmez, her re'yi doğrudur. Aynı zamanda mensustur, yani kendinden evvel gelen imam tarafından, benden sonra imam budur, diye söylenmiştir, derler. Metinde "İctihad şart değildir" denilmesi diğer mezheplere karşıdır, çünkü bazı alimlere göre imamın alim ve kanun va'z etmeye yetkili olması şart koşulmuştur.

Ehli Sünnet'e göre: bunların hiç bir dayanağı yoktur. Zamana göre harb işlerine vakıf olması, veya işleri yürütmeye ehil olması, ancak tercih sebebi olabilir. Ama Haşimi olmak, Talibi, Alevi ve Fatimi olmak şart değildir. Yalnız kabileler içinde Kureyş eski üstünlüğünü muhafaza ettikçe diğerlerine onun hakimiyeti gerektir. Yine bunlara göre: imametle hilafet bir şeydir ve devlet başkanlığı manasınadır, cumhur tarafından seçilir. Y.Z.Y)

43- Hilafet meselesi:

Peygamberden sonra hilafet 30 yıl sürmüştür. Zira rivayet edildiğine göre Peygamber, benden sonra

hilafet 30 senedir, sonra melik, sonra da mütegalibe olur, demiştir.(Bu hadis “ Kunz-ül Hakayik” de, Davud’dan “Cami-us Sağir” de de Sefine rivayeti ile sah işaretiyle, az farkla, bu kadardır. Metinde: Sonra mütegalibe olur” fıkrası ilave edilmiş oluyor. İbare değişikliği hadisin manasıyla rivayet edildiğini gösterir. Rivayet bilmana ise hüccet olmaktan çıkarır. Kaldı ki Hazret-i Peygamber hayatında hilafet mevzuundan hiç bahsetmediği haldi onun 30 yıl süreceğini söylemesi, üzerinde durulacak bir şeydir. İbn-i Haldun bu hadisin mevzu olduğu müelaasındadır. Bu hadisi sahih olarak kabul ile Peygamberden sonra 30 sene dini hükümet, 30 seneden sonra gayr-i dini hükümet manasına geldiğine işaret edenler vardır.Azizi’ye bakınız.C.2.S.276. Y.Z.Y.)

Peygamberden sonra ilk halife ashabın ittifakı ile Ebu Bekir’dir. Hatta Ömer kendisine” Allahın resulü bizim din işimiz için sana rıza göstermiş iken, biz dünya işlerimiz için sana rıza göstermezmiyiz? ” demiştir. Rafızı’lerin, Ebu Bekir Ali’nin hakkının gasp etmiştir, demeleri yersizdir. Zira bu ashabın zulm üzerine ittifak ettiklerini kabul etmek olur. Alinin bir müddet Ebu Bekir’e biat etmeyip sonra istemeyerek biat ettiğine dair Rafızı’lerin söyledikleri söz de yerinde değildir. Zira Ali, Ebu Bekir’in hak üzere olduğunu bildiği halde eğer biattan geri durdu ise Ali’den böyle bir hareket beklenmez; eğer Ebu Bekir’in haksız olduğunu biliyor ise hareketi makul olurdu, lakin Ali’nin itikadınca böyle bir şey yoktur; zira kılıcını çekip bunu men’e çalışmamıştır. Bu suretle Ebu Bekir’in halife olduğu sabit olunca Ömer’in de halifeliği sabit olur; zira kendinden sonra yerine Ömer’i halife edinen Ebu Bekir’dir. Ömer kendine kimseyi halife olarak namzed göstermemiş, bu işi altı kişilik şurâya terk etmiştir. Bunlardan biri Osman’a biat edince diğerleri de buna rıza göstermişlerdir, bu suretle Osman üzerinde ittifak husule gelmiştir. Onun ölümünde ashab, Ali’nin hilafeti üzerinde ittifak etmiştir. Ömer’in şûra için yazdığı vesikada(kitapta) zikri geçen altı kişi Osman, Ali, Abdurrahman İbn-i Avf, Talha, Zübeyr ve Sa’d İbn-i Ebi Vakkas’dır. Allah hepsinden razı olsun.

SON